

Csiki helytörténész az erdészettörténet szolgálatában

„Egyetlen megoldás mutatkozott: a közbirtokosságok szövetkezetekbe tömörülése [...]”

/Antal Imre, 1979./

Az olvasó, ha érdeklődésével a csiki közbirtokosságok két világháború közötti története felé fordul, bizonyára dr. *Antal Imre* (Gyimesközéplek, 1931) csíkszeredai helytörténésznek e témával kapcsolatos munkáit tanulmányozza. Ezek közül több a *Korunk* hasábjain jelent meg /pl. Kísérletek a székelyföldi közbirtokosságok megreformálására. 1976/6, 488-492./, mások múzeumi kiadványok dolgozatai /pl. Néhány adat a csíkmezei erdőpanamákról, 1921-1944. Acta Hargitensia, Csíkszereda 1980, 141-160./

A csiki közbirtokosságok két világháború közötti történetéről szóló értekezésével doktori címet szerzett szakember kutatásaival a megye államosítás előtti három évtizedének egyik legjelentősebb kérdésére is igyekezett választ adni: hogyan tettek eleget a közbirtokosságok annak a nemes hivatásuknak, melyet *Pál Gábor* dr. 1923-ban, a *Magyar Kisebbség* c., lugosi folyóiratban megjelent írásában - eddigi tevékenységüket mérlegelve - az alábbiakban összegezte: közlegelővel a főfoglalkozást képező állattenyésztést elősegíteni, a lakosságot tüzi- és épületfával ellátni és a készpénzben nyert jövedelmekből a közterhek viselését megkönnyíteni /5./.

Említettük már, hogy *Csík megye 54 közbirtokossága* 32.104 tagjával, 104.000 hektár legelő- és erdőterületével a két világháború között is még mindig a megye leglényegesebb gazdasági tényezője volt. Itt 1908-ban a közbirtokossági vagyon értéke az összes községi vagyon 527,0 %-a volt, míg Háromszék megyében ez csak 37,4 %-át tette ki. Ugyancsak érdekes annak a statisztikai adatnak a felelevenítése is, hogy ugyancsak 1908-ban Csík megyében az egy főre eső közbirtokossági vagyon koronában kifejezve 401,0 volt, míg ugyanez Maros-Torda megyében csak 14,8. Az 1908-as statisztikai adatok *hatalmas átlagos csiki közbirtokossági vagyonokról tanúskodnak!* Ennek értéke 1 248 944 korona volt, míg az erdélyi átlag csak 86 353 koronát tett ki. Ugyancsak nagy eltérések voltak az *évi átlagos jövedelem* tekintetében is. (Ez Csíkban közbirtokoságonként elérte a 7 781 koronát. Az erdélyi átlag azonban csak 470 koronát tett ki.) (→ Megkésve született törvény és vontatott végrehajtása c. fejezetet.)

Hogyan történhetett meg, hogy két-három évtizeden belül a gazdag csiki közbirtokosságok kiélték magukat? - tesszük fel újból a távolról sem könnyen megválaszolható kérdést -, és a gazdasági válság korában már a tönk szélén álltak!? (→ A székely népelet rajongója c. fejezetet is.)

A „*Monotorul Oficial*” 1921. június 30-án kihirdetett *földreformtörvény - Bánya László* szavaival élve - „megnyirbálta a székelyföldi közbirtokosságok főleg legelőkből és erdőkből álló birtokalapjait is”. /Közös sors - testvéri hagyományok, 1973. 224./ Csík megyében csak erdőkből ez a *kisajátított terület* mintegy 60 000 k.holdat tett ki. Mindez azonban csak kezdet volt. Ehhez járult a rendkívül alacsony kisajátítási ár, mely az állományok értékének alig 2-10 %-át jelentette. („Kinőtt faállományokkal bíró erdők holdja, melynek értéke ma 10-12000 lej, 200, 500, 900 lej kisajátítási árért vétetett el.” Idézet Pál Gábor: A székelyföldi közbirtok és az agrárreform. MK 1923, 46-57 c. írásból.)

Sérelmes volt az 1921. évi *agrárreform* végrehajtása más szempontból is. Csíkban ugyanis nem vették figyelembe a törvénynek azt az előírását, mely szerint ott, ahol a lakosság *házi faiparból* is él, családfőként hét k.hold erdő megtartandó /Pál G., uo. 10., 11./.

A bajok azonban nem csak kívülről jöttek. (→ A székely népelet rajongója c. fejezetet.) *Antal Imre* 1980-ban közzétett dolgozatában több oldalon át mutatja be - mint kirívó esetet - a belső viszályoknak áldozatul esett *gyergyóalfalusi közbirtokosságot*, melyet az *agrárreform* egyébként is rendkívül károsan érintett. A 15 189 k.hold közbirtokossági vagyomból a földreform utáni birtokba helyezés során már csak 5 764 k.hold maradt. És ez egy olyan havasalji községben történt, ahol a *fajutalékból* származó jövedelem az elszegényedéstől menthette volna meg a lakosságot! A községben kialakult ellentétes érdekű csoportok élére egy-egy ügyvéd került: Ávéd János és Barabás János, kik röpiratok felhasználásával, a sajtó bevonásával folytatták az ádáz harcot. Végül is Ávédot megölték, Barabást tizenöt évre ítélték, mindebből pedig a fakitermelő cégek, ügyvédek, kocsmárosok húzták a hasznot - eltekintve az áldozatok családjától -, az egyedüli károsult maga a nép volt, mert azt a veszteséget, mely a tagságot érintette, senki sem térítette meg. (Az események kapcsán az utókor számára született a már említett közbirtokossági regény: *Ambrus András* Gyergyó c. munkája. Ennek megírásához ui. az alap gondolatot ezek a tragikus történések szolgálhatták. Itt is a bankárt - Dévai ügyvédet - bombamerénylet éri. Ami azonban az író jóvoltából a regényben több, mint a valóságban, az *Fehér Mihály erdőgazda* rendkívül rokonszenves alakja.) (→ „A fő aratás azonban a fa volt” c. fejezetet is.)

A csíki közbirtokosságok két világháború közötti helyzetének felmérése megkívánja a működését befolyásoló, valamennyi jelentős káros tényező ismeretét. Ezek közé tartozott az államnak a közös erdőgazdaságokat érintő hátrányos *adópolitikája*. A közbirtokosságok 1930 körül minden egyes eladott köbméter fáért kapott összeg után 51-52 % „tényleges adó”-t fizettek, olvashatjuk *Antal Imre* 1979-ben megjelent, idézett írásában.

A közbirtokosságokra sérelmes *adómegállapítását* az állam a későbbiek során is alkalmazta. Az 1947. április 13-14-e között Csíkszeredában megtartott *erdő- és közbirtokossági kongresszus* egyik követelése is éppen az volt, hogy az erdőbirtokosságok is részesüljenek a kistermelők részére biztosított adókedvezményben.

A *Magyar Népi Szövetség* kezdeményezésére, a csíkszeredai vármegyeháza nagytermében, több mint 300 erdészeti, gazdasági, közbirtokossági és szervezeteti szakember jelenlétében megtartott kongresszuson beszédet mondott *Kurkó Gyárfás* is. Hangoztatta annak szükségességét, hogy a „kiszakított erdőt vissza kell juttatni a közösségeknek”; a közbirtokosságok a falu egész társadalmának - szegénynek, gazdagnak - közös tulajdona, melyekkel az elesetteket fel kell karolni.

A csíkszeredai kongresszus munkálataiban tevékenyen részt vettek erdőmérnökök: Klózel Oszkár, Berecz János, Nagy György, Aladics Zoltán, László Gábor, a Csíki Magánjavak közigazdásza, kinek a későbbiek során jelentős szerepe volt a Székelyföld korszerű iparosításában; szervezeteti szakemberek, mint pl. *Karda Ferenc dr.*, a csíkszentdomokosi szervezet elnöke. Utóbbi beszédének alap gondolatai voltak: a „*fekete piac*” megszüntetése „mely semmiféle közmunkából részét ki nem veszi, a maga hasznára dolgozik és a szervezetek tekintélyét igyekszik aláásni, melyek pedig az állammal szemben, valamint a kulturális és népi kérdésekben a terhet elvállalták”; a *nyilvános árverezések rendszerének a felszámolása*, vagyis a közbirtokosságok által történő *házilagos fakitermelés* általános bevezetése. „*Szakember kell és forgótőke. A hitel alapja a szervezetet*” - hangoztatta az államosítás előtti időszak e kiváló gazdasági vezetője.

A népes tanácskozásnak nagy visszhangja volt. A kolozsvári *Utunk* 1947/10. számában *Székely Dávid Gyula* tájékoztatta az eseményekről a folyóirat olvasóit: Tisztázni kell a közbirtokosságok jogi helyzetét - írta -, s ezzel kapcsolatosan törekedni kell az *arányjogok igazságos elosztására*. Az erdőkitermelést és faértékesítést új, lehetőleg *szövetkezeti alapokra* kell fektetni, és iparilag feldolgozni oly módon, *hogy ezután ne csak a fa tőára, hanem az abból eredő minden néven nevezendő haszon* a nép, a tagság érdekeit szolgálja.

Visszatérve az *állam sérelmes adópolitikájára*, mely sokban hozzájárult ahhoz az állapothoz, melyet *Antal Imre* az *Acta Hargitensia* 1980. tanulmánykötetben megjelent dolgozatában e szavakkal jellemezte: „A közbirtokosságok hivatása az volt, hogy hozzájáruljanak a dolgozók anyagi és szellemi helyzetének felemeléséhez. *Ezt a hivatásukat ebben az időszakban [a két világháború közötti korszakban] már nem tudják betölteni*. Ugyanis a kapitalista termelési viszonyok karjai közé került közbirtokosságok az első világháború után bomlásuk végső szakaszát élik” /142./ A kortárs, *Fodor Pál* egy másik írására is hivatkozunk. (→ A székely sors könyve c. fejezetet is.) Hogy mi mindent kellett fizetnie a harmincas évek végén a közbirtokosságoknak, arról ugyanis *Fodor Pál* 1939-ben az alábbiakban számolt be: „Eladni [lábon fát] azonban, ismételtén, csak azt engedjük, amit mi magunk [a közbirtokosságok tagjai] semmiképpen sem tudunk haza hozni. Mert az árából ma már ugysem látunk semmit, az *mind elmegy adóba*, erdőőrzésre, erdőkezelésre, üzemtervre, csemete árába, bírságokra, erdőőr lakbérbe, gazdasági felügyelőség illetményébe, ügyvédi költségre, sőt nem egyszer községközi vagy iskola építésére is” /Erdélyi Gazda, 1939. január 1./.

„A kapitalista termelési viszonyok karjai közé került közbirtokosságok” fennmaradásukért végül is mindenkivel hadakoztak, és ahol a vezetőség nem állt hivatása magaslatán, a küzdőteret vesztésként hagyták el. Legfélelmetesebb ellenségük a minden ravaszsággal és összeköttetéssel felvértezett *fakereskedő*, a teljhatalmú *főtisztviselő* volt. Ezek közül az idézett, 1980-ban megjelent dolgozatában *Antal Imre* felélesztette *Herman Rosenfeld* Bacău-i fakereskedő és *Aurel Dobrescu* földművelésügyi államtitkár üzelmeit, miután más írásában /Közbirtokossági visszaélések Csík megyében /1934–1940/ Korunk, 1976, 124–127./ a már említett *belső bajok* felelevenítéséről sem feledkezett meg. Például olyan esetről, mikor Csíkszenttamáson az *erdőgazda* kitöltetlenül adta át a bárca-tömböket a gyárosoknak, hogy majd ezek segítségével igazolhassák az erdőlopásokat.

Egyetlen megoldás mutatkozott - írta *Antal Imre* 1979-ben, több más egykori közíró, közbirtokossági ügyekben jártas szakember véleményét magáévá téve -: *a közbirtokosságok szövetkezetekbe tömörítése.* (→ „A fő aratás azonban a fa volt” c. fejezetet is.) Ezzel megszilárdulhatott volna a belső gazdasági figyelem, nőtt volna az erdő nyújtotta jövedelem, annak eltartóképessége, mert az erdő nemcsak *fajutalékot* jelentett a szövetkezeti rendszerben, hanem a fa feldolgozásával kapcsolatos munkaalkalmat.

A munkaerő jobb és gazdaságosabb felhasználásának egy másik módjára *Fodor Pál* idézett cikkében hívta fel a *közbirtokosságok* figyelmét. Szorgalmazta ebben a „*saját házi szükségletre*” történő fakitermelést, vagyis azt, hogy a közbirtokossági tag saját maga hozza be udvarára a közösből kapott *bárcafáját* és azt ott dolgozza fel. Ebben az esetben a tagoknak faanyaguk után, ha azt eladták, semmiféle kereskedelmi vagy forgalmi adót sem kellett fizetniük. Lényegében egy régi, jól bevált értékesítési módot ajánlott: *szétszedhető faházak készítését*, a fenyőfának ebben a formában történő eladását.

Fodor Pál írásában - számos gyakorlati tanács mellett - azt is javasolta, hogy a Székelyföldön alakítsanak egy *közbirtokossági uniót*, egy hatósági jelleggel felruházott érdekvédelmi szervet, mely elsősorban a hivatalokkal szemben védte volna a közös erdőgazdaságok érdekeit.

Hogy a *fakitermelő szövetkezetek* végül is miért nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket? Leginkább azért, mert ezek irányításában hiányoztak a megfelelő felkészültséggel és gyakorlattal rendelkező szakemberek, ami elsősorban a már előzőekben is említett *szellemi elvándorlással* magyarázható. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ott, ahol a vezetőség a követelményeknek megfelelt (→ a csíkszentdomokosi Victoria általános szövetkezetet) és abban a pár évben, mikor a kapitalista monopóliumok (pl. *Foresta*) bomlasztó ereje megszűnt, nem lettek volna a kutatott területen virágzó fakitermelő és fűrészipari szövetkezetek. A „*Felcsíki Erdőipari és Általános Gazdasági Szövetkezet*” Csíkszentdomokos központtal 1947 végén 3 ezer taggal és 3 millió stabil lejjel működött!

Történeti áttekintésünk során többször és többféle megvilágításban tárgyaltuk - a szűkre szabott kereteken belül - a vizsgált terület *közbirtokosságainak történetét, jelentőségét* a nép életében. Szerepükkel kapcsolatosan záróvéleményünk végül is az, ahogyan erről *Egyed Ákos* Falu, város, civilizáció c., 1981-ben megjelent könyvében írt. És mert a történész nézetét mintegy kiegészíti a „nép” fiának - Antal Györgynek - a Kászonimpéri Közirtokossághoz intézett kérése, a kérdés szakemberének „ítélet”-e után közöljük a kérvény szövegét is: „Az ilyen közirtokosságok, közönségek, bár számos visszaélést jegyeztek fel róluk a források például a közös erdővagyon kezelését illetően, *alapjában véve hasznos, demokratikus intézményei* voltak a falunak. Ha idővel ki is szorult belőlük a teljesen föld nélküli parasztság, a gazdatársadalom számára mindig megtartó keretet jelentettek. S alapjai voltak a hagyományos életmódnak is” /252./ (→ Csík megye erdőirtokpolitikusa c. fejezetet is.)

A következő sorokat pedig egy bajbajutott kászoni székely írta a második világháború után, bizonyítva azt a szoros kapcsolatot, mely a nép és az erdő között mindig megvolt és a háborúk után tetőzött: „Kérés. Alul írt alázatal kérem a irtokosság vezetőit és egy ben a telyes irtokoságot kérésem meghalgtatni szives kedjen és a menyiben jónak lásák fájdalmaimot segítsenek rajtam. Kérésem volna a irtokoságtól ha szivesek lesznek egy csüre való fát ki utalni mert teljesen tönkre van menve és csak ugy nem birom ki szerezni a nehéz viszonyok miat azt nem monhasa senki hogy én ki használtam ez ideig az erdőt s azért kérem minden egyes tagját a irtokoságnak legyenek egy kicsi segítségemre mert senkit meg nem sértek kérésemel. Kelt impér 1948 Márczius 1 én Remény telyes bizalomal kérésem el fogadásával maradok tiszteletel idős Antal György” /a szerző gyűjteményében/.

Fejezetünkben elsősorban a *csíki közirtokosságok* utolsó három évtizedének történetével foglalkoztunk. Nem véletlenül, mert - habár az erdővel szembeni ellenszenv itt jelentkezett, pontosabban csak a csíki-gyergyói megnyilvánulásokról vannak írásbeli adataink -, abban az időszakban, mikor az erdőt pénzzé lehetett tenni, itt alakultak ki a leggazdagabb, legtöbb jövedelmet biztosító közirtokosságok. Tehát, az erdőgazdálkodásnak és a faiparnak - elsősorban az *állandó munkaalkalom* megteremtésével - ebben a megyében kellett volna leginkább hozzájárulniuk a jólét tartóssá tételéhez. Hogy miért nem történt ez így, annak okai rendkívül széjjelágazóak, és a vizsgált terület erdészeti-és faipartörténetét kutató számára „kifogyhatatlan” témát jelentenek.

Egy igen kedves hangvételű kérvényt is idéztünk. Ebben a *fenyőnek*, a csűr fájának értékét láttuk. A költő alábbi versében más erdők - bizonyára kisebb közirtokosságok - *öreg tölgyfáinak* sorsára emlékeztet, olyan *magfákra* gondol, melyek rendeltetése az erdő felújítása volt:

„Te, vén cserfa, kit kiégetett a villám,
és közeledsz végedhez,
hamvadol,
ne sajnáld hajdani,
sötétzöld gazdag lombodat,
ami most szőnyegként
terül el lábadhoz,
ha ledőlsz, békében alhatol.”

/Olosz Lajos: Vers a vén cserfához. 1970./

